

HAZAI TÜKÖR

NÉMETH FERENC

TÖPRENGÉS A RIPORT FELETT

I.

A szentes-orosházi vasút afféle vicinális. A négy-öt kocsiból álló motorvonat fél óra alatt ötször áll meg kiselejtezett, kibelezett vagon-várótermek mellett a tizenöt kilométeres úton, mire feltűnik az első falu, Fábiansbestyén. Sokan szállnak le, sokan szállnak föl, és sokan szállnak át. Újabb tanyai megállóhelyek között döcögünk a végállomásig. De az utasok, vattamellényes vagy vihartákos emberek, itt is átszállnak, egy keskeny vágányú vasúton folytatva az utat Nagymágocs felé. Amennyien mennek egyik irányba, ugyanannyian szembe. Nem értem ezt a „keresztbe vándorlást”. Ráadásul az állomásról a faluba vezető utat keresve, nagy csapat kiáltozó, gyülekező, pálinkás hangú ember közé keveredek a hajnali félhomályban. Ahogy kiveszem az elejtett szavakból, vadászatra mennek hajónak. Aztán egyedül tiprom a havat, míg feltűnik egy major. A kövesút mellett — amely Békés megyébe, Orosházára vezet — gazdasági épületek, néhány lakóház, havas park mélyén kúriaépület. A majorság egyik szöglete új település. Ennek is a csücskén, túl a házakon az árpádalmi községi tanács új épülete.

— Ide tervezték a falu közepét — magyarázza az elnök, *Friedl László*. A felszabadulás előtt hónapos munkás volt az uradalomban, később kiemelték, tanfolyamot végzett, Budapestre került. 1956 decemberében — alig fél évvel aztán, hogy önállóult a község — családosult hazaköltözött. A faluban járdákat, vízvezetékét építtetett, átalakította a cselédházakat szoba-konyha-kamrás lakásokra. Aki uradalmi major korából ismeri a helyet, és emlékezetében számon tartja a változásokat, azt mondja: akkor és ma — ég és föld. Én nem láttam korábban Árpád-halmot, és városból érkezem, így hát az uradalomra emlékeztető épületek, a rossz utak tűnnek fel, továbbá egy vegyesbolt, egy kocsmá, egy borbélycégér és a barátságosan művelődési terem, ahol a tv-ben egy éve látott keskenyfilmet hirdetnek.

— És mikor lesz itt a falu közepe? — érdeklődöm a tervezői előrelátáson tűnődve.

— Talán húsz-harminc év múlva — válaszol bizonytalanul a tanácselnök. — Minden évben építkeznek. Évente két-három ház is épül.

Tűzetesebben utánanéznünk, kiderül, volt olyan év is, hogy három ház épült, volt olyan, hogy egy se. Mintegy ötven új ház épült a felszabadulás óta.

— Kevés a lakosság és a munkaerő — mondja *Kecskés István* tsz-elnök. — Ezért átszervezzük a gazdálkodást: a terület felén takarmánynövényeket, egyharmadán búzát, a maradékon ipari növényeket termelünk, hogy minél több munkát gépesíthessünk és fejlesszük az állattenyésztést, amelynek nagy hagyománya van itt.

A tavalyi év után egy tsz-dolgozó átlagosan 21 617 forintot keresett a közöshen végzett munkával. Ugyanakkor két év alatt nyolc család költözött el Orosházára. A kúriából lett iskolában öszre csak nyolc elsős lesz, össze kell vonni két osztályt.

— *Mért nem vonzó a falu?* — kérdelem *Rózsa Ferenc* iskolaigazgatótól.

— A lakásépítés vonatott, a tanyai lakosság nem érzi magát idetartozónak, nem érzi annyira önálló községnek, pedig ez a belső rész hihetetlen sokat fejlődött...

— A mi településünknek két nagy problémája van — egészíti ki a tanácselnök —: A közlekedési viszonyok és az orvoshiány.

Dr. Molnár Sándor állatorvos hat éve jött ide, szinte „meleg” diplomával. Kétszobás lakást kapott egy uradalmi épületben; gondolta, megteszi arra a pár évre, míg itt marad. A második gyereket várják, igénye a környékbéli kollégák otthonát megismerve, nőtt.

— Az isten háta mögött vagyunk, mindenért Orosházára kell menni, ahova kövesút van — fúzi hozzá —, mert itt csak az italbolt az üzlet.

Az iskolaigazgató ebben lebecsülést vél, s azt mondja:

— Húsz éve vagyok itt. Jó itt lenni. Sok mindenről le kell mondani, de jó itt lenni. Nem lehet mindenki városban, itt is kell lenni valakinek! Igaz, ha netán moziba vagy színházba akarna menni, nem tud. A megye felé, Fábiansbestyénbe,

Nagymágocsra nincs jó utunk. Az utolsó vonat Szentesről vagy Orosházáról este hat előtt indul, azzal haza kell jönni. Mégis, állítom, hogy ilyen jó hely nincs a környékben, mindenkinek szolgálati lakása van az iskolánál...

II.

A fábiansbestyéni vasútállomástól kövesút vezet a tanácshoz. Jobban mondva a tanács előtti parkhoz. Mindjárt az út torkolatánál csinos kisvendéglő, szemben az új földművelésszövetkezeti üzletház, beljebb az ugyancsak új ktsz-szolgálatóház, és általában mindkét oldalon új házak. A felszabadulás óta 150 ház épült a faluban. Ezek sorába tartozik *Bíró Ferenc* háza is, ámbar régies a mai új házakhoz képest.

— Ezt a házat 1951-ben építettük — meséli —, addig az apám házánál laktunk. Az öregfaluban, amikor a Sváb uraság tönkrement, akkor építette az apám. Én 1935-ben nősültem, a szüleimnél laktunk, csakúgy, mint a testvéreim a családjakkal. Nekem különben három családom van, a fiú kertészeti szakiskolás, itt dolgozik majd a tsz-ben, egyik lányomnak katonatiszt az ura, a másik meg most költözött ide családostul Árpádhalomról.

— *Miért költöztek át?*

— Jobban a gyerekek miatt — felel a fiatalasszony —, mindkettő iskolás, jó tanulók, szeretnénk, ha tovább tanulhatnának majd. Ott tanyán éltünk, messze esett az iskola, meg összevont osztályok voltak. Mi most házra törekszünk itt, ebben az évben.

Számvetésüket nyilván arra alapozzák, amit az öregek kerestek itt, vagyis fiatalabb erővel annál többre tudnak szert tenni. *Bíró Ferenc* megszámlolja: az előző évben 14 000 forintot keresett a közösből, a háztájin meg az asszony és a gyerek 600 négyzögölen 150 mázsa csöves kukoricájuk termett, otthon libát tömtek, disznót hizlaltak szerződésre, ami körülbelül 24 000 forintot hozott.

A Vorosilov utca mindkét oldalán egyforma kétszoba-összkomfortos, új házak. Az egyikben *István László* és felesége lakik. Mindketten a tsz-ben dolgoznak. Ketten körülbelül 1800 forint előleget kaptak havonta. Becslése szerint háztájit, minden jövedelmet összeszámolva kettőjük egész évi keresete megfelel havi ötezer forintnak. De ő gépkocsivezető, és egyikük sem nyolc órát dolgozott. A ház 130–140 ezer forintba került, csak hogy bajos lenne pontosan felbecsülni. Vályogot készítettek, maguk tapasztottak, s ami még nincs kész, azt is saját maguk végzik el.

— Sokan kérdezték, mennyit keresnek, s nem hitték — mondja. — A mi tsz-ünkben már több a pénz, mint a gyárakban. Akik bejárnak Szentesre vagy Orosházára az iparba, itt is meg tudnának keresni annyit, de abból még az útiköltség vagy a szálláspénz is lejön. Sok az olyan lány itt, aki nem sajnálja a fáradságot, és így kétezeret vagy többet is megkeres havi átlagban. A faluban van mozi, az idén már szélesvásznú lesz, havonta színház is jön, van tv... Jönnek is haza a fiatalok! Például most jött meg a *Vendóczki Pista*, aki buszsofőr volt Pesten. Úgy számítja, egyelőre rakodómunkás lesz, aztán, ha sikerül, kocsira kerül...

A művelődési házat egy fiatal tanító vezeti. A sokféle program között szerepel az ifjúsági klub is. Talán azért, mert *Ormai Zoltán* maga is fiatal, s így jól szót ért a fiatalokkal, vagy inkább mert komolyan veszi a népművelést, aminek az eredményét nem a kimutatásokban, hanem az emberekben kell keresni, a klubban kialakult az őszinte érdeklődés. A kérdés-felelet programhoz névtelenül ilyen kérdések érkeztek: „*Magyarország a teljes gépesítés elérésére törekszik, s ha ezt eléri, hogyan biztosítja államunk a biztos megélhetést, mivel a gépek egy-két embert igényelnek csak?*” — „*Mit tesz pártunk és kormányunk annak érdekében, hogy a parasztok és munkások minél közelebb kerüljenek egymáshoz?*” — „*Miért nem adnak azoknak az idős szülőknek segílyt, akiknek a fiát behívják katonának?*” — „*Mikor lesz strand, neonvilágítás, park-liget, cukrázda, ösztánc és társas kirándulás?*”

Este, vonatindulás előtt, újra bevetődöm a művelődési házba. Három asztalnál ultiznak vagy rőmiznek, a negyedikén szótlán sakkcsata folyik. *Kovács Sándor* álomásfőnök, az értelmiségi klub feje magyarázkodva lép hozzám:

— De sajnálom, hogy éppen ma nézett be, úgyis azt mondják, hogy kártyaklub vagyunk, sőt holmi klikk. Állítólag már a *Petőfi-kórhöz* is hasonlított a valaki, de hát nézzen itt szét...

Halkan bemutatja a jelenlevőket: vasutas, rendőr, tanácselnök, pedagógusok, boltos, nyugdíjas... Aztán tépelődve folytatja:

— Talán nem volt helyes értelmiségi klubnak nevezni, de mindenkit szívesen látunk. Az embernek el kell tölteni valahol a szabad idejét, társaság is kell hetenként egyszer. Aztán kéthetente előadásokat, vitákat is rendezünk, például a tsz-elnök dániai tapasztalatairól számolt be. Kár, hogy nem jön el máskor is...

III.

— Tudok a klubról — mondja Bertus Pál tsz-elnök, ismerősök, barátok is fölvetették, mért nem megyek el. Nem is nagyon van talán kedvem, mert mire hazamegyek, megvacsorázom, este van. Aztán ott a család meg a tv. Korábban pedig technikumot végeztem, így ment el néhány év. Meg nem is vagyok híve az elmélyült baráti körnek...

Még korábban, pontosan a fölszabaduláskor költözött a faluba Bertus szüleivel, öt testvérével. Kaptak 7 hold földet az osztáskor. Tizennyolc éves volt, kinőtt a családból. Ha tovább osztják a földet, senki se tud megélni belőle. Akkor jött egy rendelet, hogy a 100 holdon fölüli birtokot ki lehet sajátítani szövetkező föld nélküli fiataloknak. Elsőként írta alá a belépési nyilatkozatot, elnöke lett a tsz-nek, melyet tizenegyen alakítottak Balogi nemzeti 110 holdas birtokán. Több hasonló tsz alakult ugyanakkor.

— Mind fiatal házasok voltunk — emlékszik. — Vágyakozás volt. Úgy látszik, a szülői foglalkozás hú folytatása. Nem sokkal kedvezőbbben, mint ők a juttatott földön. A gyengén felszerelt, kiscsöves, nagycsaládos emberek csatlakoztak.

— És a magyar paraszt közmondásos földéhsége? Nem kíváncsiak önálló birtokra?

— Földéhség? — vállat von. — Inkább a létért való küzdelem volt! A kiosztott föld nem hozott változást állat nélkül.

Idős Molitériusz József épp ilyen gyengén felszerelt, kiscsöves, nagycsaládú ember volt. 1949 őszén lépett az egyik ilyen tsz-be.

— En akkor azért léptem be, mert el köllött járni igavonó jószágért dolgozni. Négy napot dolgoztam egy hold szántásért, két napot vetésért. Úgy gondoltuk, könnyebb lesz mindenféléképpen a tsz-ben.

De a mai termelősövetkezet 9000 holdjával csak 1960-ban alakult ki. 1962-ben még 11 000 forint körül kerestek a tagok az idej 18 555 forinttal szemben.

— Öt év alatt megalapoztuk a tsz-t tárgyi eszközökkel — magyarázza az elnök. — Ezalatt 44 erőgépre és 4 teherautóra tettünk szert, négyszáz férőhelyes tehenészetünk háromnegyede és 2400 férőhelyes sertéshizlaldánk fele felépült, üzemel, 2500 anyaállattal kialakult a juhászat, jó termésátlagokat értünk el. Hátra van a tárolás megoldása, mert sajnos 40 000 mázsa kukoricánk zömét az ég alatt tartjuk most is. De talán jövőre megkezdhetjük az építést. S a tagoknak majdnem harmada 26 évnél nem idősebb.

— Nem egészen így volt ez előbb — mondja Nagy István KISZ-titkár. — Három éve kezdtek visszajönni a fiatalok. Különösen a munkaegységenként havi 10 forint előleg vonzotta őket. Meg az, hogy a tehenészetben havi fizetés, a kertészetben órabér van. Meg aztán egyes munkák. A legtöbb fiatal a kertészetben van, traktorosaink nagy része közülük kerül ki, rakodnak, zsákolnak...

A termelősövetkezet egyik üzemegysége a körögyi megálló közelében van. A félrebillent, korhadó váróterem-vagontól a térdig érő hóban jó háromnegyed óra alatt érek a Csengettyús iskolába. A gyerekek kint szaladgálnak, ruhájuk avittabb vagy idétlenebb, mint a falubeli gyerekéké. A határút az iskola mellett vezet — azon túl a Pankotai Állami Gazdaság birtokai. A falunak 7-8 család jelenti a szociális problémákat. Ezek szinte valamennyien állami gazdasági tanyában laknak. Ebbe az iskolába minden második gyerek a határúton túlról jár. Czimbalmos Endre a fakó munkaköpenyben inkább valami mesteremberre, ezermesterre hasonlít. De lehet, hogy ez a kép csak később alakul ki bennem, miután elmeséli, mi mindennel foglalkozik. Tizenhárom évvel ezelőtt jött ki Fábianszabó György. Előbb a magyar-történelem, majd a rajz szakot is elvégezte levelező úton. Vaskos bélyeggyűjteménye, maga készítette diafilmjei magyarázatául azt mondja, jól lehet szemléltetni velük. De villany nincs az iskolánál, ha szemléltetni akar, át kell mennie a gyerekekkel a vasút melletti üzemegységbe. Évek óta keskenyfilmeket készít. Évente szerepel festményeivel a rajztanárok megyei tárlatán. Vajon ez mind nem csak arra való, hogy lekösse, elterelje a figyelmét, miről is? Arról, ami nincs. Mindegy, akkor is értékesebb, mintha csak tanítana, kukoricaföldet meg kertet művelne és jószágot tartana...

Nem tudom, milyen jövője van ennek az iskolának? Egyik tantermét átalakították nevelői lakásnak, a másikban délelőtt s délután tanít a feleségével. Hat évvel ezelőtt még 64 tanítványuk volt, az idén csupán hat alsó és tizennyolc felső tagozatos.

— Tanév közben is csökkent a létszám. Két tanuló Szentesre költözött a szüleivel, kettő Szentesház közlebbi tanyába, hármat meg állami gondozásba vettek. Így most már az alsó tagozat hat gyerek. De jövőre csak az én fiam megy elsőbe. Feltérképeztem a tanyákat, nem várható egyhamar elsős. A fiatalok beköltöznek.

Szentesre, Fábianba. Az idősebbek házat vesznek. Néhol hetven liba is van, az ügyes asszonyok ebből veszik a házat. Itt volt például egy hétgyermekes asszony, négy-öt éve költözött Szentesre. Kizárólag a libatartásból vette a házat. S akik elvégzik az iskolát, azok is elmennek. Tavaly például nyolcan végeztek: kettő szakmát tanul Szentesen, egy itthon van, a többi mezőgazdasági szakiskolán. Ha végeztek, bekerülnek a faluba, vagy valamelyik üzemegységbe, de az is jó út mellett van, villamosítva. Csak más!

IV.

Este a szentesi szállodában töprengek a riporton. Nemrég alakították át az épületet, újra bútorozták. A melegvizes, központi fűtéses szobában átmelegszem, élvezem a kényelmet, eszembe jut a tanyai iskola, az árpádalmi cselédházak, és hogy mindez mennyire viszonylagos. A Csengettyús iskola tanári lakásában két szoba, konyha, spájz és egy kémény nélküli kis szoba van: ez volt a tanító lakása azelőtt. Akkor természetesen még olyan lakásba is lehetett tanítót kapni, mert szolgálati lakás híján még falun is csak földes szobához juthatott. De akkor az a földes szoba is előnyösebb volt, mint a tömeges cselédház — ma viszont kétszobás-összskomfortos házakat építenek a tsz-ben dolgozó parasztfiatalok, persze, hogy az állatorvos is, a pedagógus is kellemesebb, kényelmesebb, szebb helyet kíván. Az emberek igényei versengve nőnek lehetőségeikkel.

De hogyan lehet mindezt a riportba foglalni? Hogy lehet a mai falu arcát úgy megrajzolni, hogy látszon, mennyivel világosabb, de egyúttal látszon, hogy azért mégis árnyékos? De hiszen ez a hasonlat is leegyszerűsíti a valóságot, és vele megcsökkenti az igazságot.

A legegyszerűbb persze kiragadni a szélsőséges esetet, ahol legélesebben látszik a probléma, s azt mondani: ez a fő kérdés. De hát csakugyan az-e? Érvényes-e vajon a többire? *Olyan jelenségeket kellene kiragadnunk melyek talán, melyek felmutatnak valamit az általános érvényükből, amelyek nemcsak önmagukra nézve igazak, amelyeket látva azt mondhatnánk: igen, csakugyan ilyen a falu.* Hol keressük ezt az általánost?

Az ember szükségképp felteszi magának azt a kérdést is, vajon ugyanígy néz-ném mindezt egy földes falusi szobából, tanyai magányból, mindennapi vonaton fagyoskodás mellett? A szállodai szoba kényelme napi hatvan forintjával 7,50-es órabérnek felel meg — ez évi 18 000 forintot meghaladó kezdő szakmunkáskereset. Csongrád megyében egy termelészövetkezeti dolgozó átlagos évi keresete körülbelül 13 000 forint volt. Igaz, az erős szentesi termelészövetkezetek 24 000 forint felett fizettek. Próbálom valahol elhelyezni Árpádalmot és Fábiansbestyént ebben a mezőben. 19 600, illetve 18 555 — valahol az átlag és a legjobbak között, olyan amire már azt lehet mondani, hogy jó. A megye 133 termelészövetkezete között a százon felüli kevesebb között, vagy még inkább a 100. körül lehet a helyük. S ha így elhelyeztem őket, valahol a világban, mit értem el? Mit old meg ez? Választ ad arra, miért vonzóbb Fábiansbestyén, mint Árpádhalom? És a többi folyton fölvetett, újra s újra fölfedezett kérdésre?

A folyó kisiklik a hálóból. Ha visszagondolok gyermekkorom faluira, egy sokkal általánosabb, egyformább falukép jelenik meg. Az emlékezet persze elfogult. A tizenöt évvel ezelőtti, nagyon is egységes elképzelések szerinti szocializálásnak elvileg egy még egységesebb faluképet kellett volna kialakítania — ezzel szemben ma nehezebb két egyforma vagy azonos következtetéseket kínáló falut találni. Körülnézek, s valami jellemző kutatok. Inkább jellemzőket találok. Mindenekelőtt az új faluk tűnnek fel. Itt körös-körül, a Dél-Alföldön, hirtelenében két típus is. Talán nem is annyira jelen arcu különbségetti meg őket egymástól, mint a múltjuk. Az egyik olyan területen csomósodott, ahol zömmel tanyai magánbirtokok voltak, s leginkább a homokos területen, általában városok elvesztett határrészén található. A másik uradalmak nyomán keletkezett. Árpádhalom és Fábiansbestyén ilyen falu. S mintha csak azonos fejlődési folyamat két pillanatát nézném, s ugyanakkor mégsem olyan. Árpádhalom falusodásban, nagyságban most körülbelül ott tart, mint Fábiansbestyén jó tizenöt éve, mert ott a nagybirtok bomlása már kapitalista viszonyok között megkezdődött; s mégsem ott tart, hiszen gazdasága jobban fizetett, ha kicsiben is, de csinosodott, fejlődött. Pedig négy évtizede körülbelül egyformák voltak.

Olyan dolgok ütköznek elő, amelyeket egyelőre pontosan mérni se tudunk. Mert ha csak olyan egyszerűen, számtani haladvány szerint történnék a társadalmi mozgás, falugyarapodás, de nem: a létfenntartás határa körül — mint egy fizikai folyamat kritikusan pontján — minden befolyásoló tényező hatásfoka lényegesen változik. Amíg a pusztta megélhetés a kérdés, ez dönt szinte kizárólag, amikor azonban már ez nem probléma, mikor a „jobbán élni” kerül előtérbe, fokozottabban befo-

lyásolják a döntést a lakóhely adottságai, ezen belül különösen a lakáskérdés, majd a szolgáltatások, aztán a kulturális lehetőségek, és nem kevésbé erősebben befolyásolnak a belső emberi indítékek. Az Árpádhalmon át körülbelül azonos számban keresztheutazó mesteremberek és földmunkások esetében többnyire nincs is más magyarázat. Nem is tudom, miért és kinek probléma ez a fajta vándormunkás, ha országosan jelentős is a száma?

V.

— Fogynak a gyerekek — mondta a tanító, és az elköltözésben látta az okot. — De többen is felhívták a figyelmem arra, hogy a fiatal házasoknál nemigen, illetve csak egy gyerek van. Egyik helyen azt mondják:

— Majd ha összeszedjük magunkat, berendezzük a lakást, motort veszünk...

Egygyermekes családnál válaszolnak így:

— Megvan ugyan mindenünk, de úgy gondoltuk, várunk addig, amíg fölőannyira ez, hogy elbuszgatás-dajkálhassa a kisebbet...

— Így is annyiban van ez a kislány — feleltek egy harmadik helyen.

— A jól táplált, egészséges, normális körülmények között élő gyerekekkel a foglalkozás is egészen más — mondja *Stibál* Róbert iskolaigazgató. — Lemértem az 1963–64-es tanévben, hogy a gyerekek milyen tömértelen élelmiszert fogyasztanak — azelőtt ritkaságszámba menő fajtákból. A gyerekekről következtetni lehet a családok belső helyzetére. Például a központi iskola 287 tanulója 71 000 forint ára takarékbélyeget, 50 634 kiflit és 3692 vajaspogácsát vásárolt az iskolában. Ez fejenként 326 forintot tesz ki! Szép zsebpénz?

Dr. Bedő Jenő orvos 1952-ben jött SZTK-orvosnak Fábiansebestyénbe Kiskundorozsmáról.

— Akkor csak száz ONCSA-ház volt, meg felelekkora öregfalusi rész. Most már érdemes megnézni a falut. Csak kettőért haragszom: évi 900 forint az egy főre eső italfogyasztás, és kevés a gyerek. Igaz, hogy az a kevés szépen öltöztetett. De csak ha már hétéves az egyetlenke, akkor jöhet a második. 1964-ben 32 születés volt, tavaly már 44. De úgy gondolom, az AB még több ennél...

A katolikus pap, *Gyovai Győző* gazdasági okot keres:

— Azelőtt nyolc-tíz gyerek egy családban? Csak ami megmaradt! Mert tizenkettő-tizenöt is született. Csakhogy akkor munkaerő, jövedelmi forrás volt a gyermek, nem mint ma, hogy teherterhel, kiadás csupán. Pedig jólelkű nép lakik itt, csak nem vallásosak... 2200 körül van a katolikusok száma, de csak százötvenen fizetnek egyházi adót. Szerintem a hitélet gyöngeségének oka a gyökértelenség. Magyarán mondva: a nép nagyobb része vallás nélkül nevelődött cselédsorban, még akkor is, ha az uradalombokban szorgalmazták a vallást, sőt annál inkább...

— Hogy vallásosak-e? — mond ellent másvalaki. — Templomba csakugyan nem járnak, de ha azt kérdi tőlük, hisznek-e istenben, szinte megsértődnek; már hogyan hinnének!

Mégis, milyenek? Nem az istennel, akiben talán hisznek, de nem törődnek vele, hanem az emberrel?

Egy ember azt mesélte el, hogy amikor társadalmi munkában járdát kezdtek építeni az utcájukban, senki se akart dolgozni. A tanácselnök azonban maga is ott dolgozott, ezért aztán szégyelltek volna elmaradni. Később aztán büszkéek voltak a munkájukra.

Diószegi János tanácselnök ellenben kijelenti:

— Meg lehet ezekkel az emberekkel a hegyet is mozgatni, egy, amiben hiányt szenvedtek, s amire feltétlen szükségük van: az *őszinte* szó. Például a vízhálózat építésében háromszázan vettek részt, félmilliót takarítottunk meg, 240 háznál folyik a víz, 8000 méter hálózat elkészült, csak 2400 méter van hátra. Ezen felbuzdulva, elképzeléseink is merészebben alakultak. — Ostoronyeles lámpákat, járdabetonozást, egészségházat, szobrot, cukrászdát, és már nem is tudom, mit nem emleget. — Ha látják az emberek, hogy amit mondanak nekik, úgy is van, akkor mindent el lehet érni. Azt mondták rám, hogy csapongó képzeletű vagyok. Egyet szeretek: ha rengeteg tennivaló van. Lehet elképzelni, s van hol megvalósítani. Ez évben is ki kell találni valamit, amért küzdeni kell. Ha elképzeléseink jó része megvalósul, öt év alatt kis reprezentatív község lesz...

VI.

— Nem Székkutatást, hanem például Fábiansebestyént kellett volna szocialista községgé fejleszteni — mondta egy mezőgazdasági kutató, pár nappal ezelőtt, mikor Fábiansebestyén és Árpádhalom különbségeire kérdeztem a magyarázatát. — Szerintem Árpádhalom mindig kis település marad, annyi ember, amennyi éppen csak szükséges az ottani gazdaságot kiszolgálni. Másrészt például Fábiansebestyénen

inkább ottmaradnak az emberek, a fiatalok, mint Székkutason. Mert ez utóbbi két város között, az iparilag fejlettebb Hódmezővásárhelyhez nagyon közel, nagyon jó közlekedéssel összekötve, a csinos, mozgalmas életű várossal nem képes felvenni a versenyt. Ha itt kedvező gazdasági feltételekkel maradnak is fiatalok, nem olyan mértékben. Nyolcoltan összetett tényezők hatnak, s szerintem sok meglepetést hoz e tekintetben a gazdaságirányítás reformja. Növekedni fog a tsz-ek közötti munkaerővándorlás, ebből következőleg a gyöngébb tsz-eket munkaerő híján olykor majd oda kell adni a jobbknak; gazdálkodjanak velük és javítsák fel...

— És az állami gazdaságok — tsz-ek viszonylatában?

— Ott máris nagy különbségek vannak. Csak nem mindenki jut tsz-be...

Fábiánsebestyérről visszatérve ismét a vándorlókat figyeltem. Az utasok beszélgettek. Szemközt egy negyvenes férfi — esőköpenye alól zöldes vattakabát, vasúti nadrág kandikált ki — azt mondta a szomszédjának:

— A parasztnak a legjobb most, ha élelmes, annyit keres, amennyit nem szégyell! Jobban él, mint egy herceg, a tsz-ben is, mert ráadásul mi dolga van ott? Nincs az a zsákolás, kasozás, szállítószalag van ott, kérem! És hol a régi aratás? Hogy az állatgondozó? Ugyan! Ott van reggel háromtól hétig meg délután négytől nyolcig. Mi dolga van annak? Tőgyet mos, fej, lealjaz... ugyan!

Az arcot, az embert semmi se különbözteti meg az árpádhalmi, fábiánsebestyéni termelőszövetkezeti dolgozóktól, csak a szavai. Nézem az arcát, de ha nem is lát-nám: szavaiból biztosan tudnám, hogy valami nem is oly távoli köze van a földhöz, maga is paraszt volt valamikor. S bár ismeri a paraszti dolgokat, bár olyan könnyű-nek tartja a munkát és fejedelminek az életet, azért ő marad más munkája mellett. Ez is egy vélemény, nem egyoldalúbb, mint olykor egy-egy riport.

De hát mi az igazság, az elfogulatlan és általános érvényű? Csak mozaikokból rakhatjuk össze a képet és az arány mutatja az általánost. Ezen belül sajátos, egymásnak ellentmondó, egymással olykor összefonódó indulatok és érdekek munkálnak. S lassan, olykor bizony kerülőkkel jó és szép faluk alakulnak ki.

Az is előfordul, hogy túl előrelátóan a falun kívültre tervezzük a falu közepét.

ÉG A FALU?

(Hozzászólás a „Füstölő falu”-hoz)

Ég a falu? De micsoda tűz ez? Olyan máglya, amelyet magunk raktunk, hogy perzselje meg, tüntesse hamuvá mindazt, ami ellenkezője annak, ami szocialista. S nicsak, minek lehetünk olykor tanúi! A tűz itt-ott belekap abba a csűrbe is melyben már a mi búzánk, a mi munkánk fekszik. Hatvani Dániel írása erről tanúskodik, amikor felvázolja, lám a mai emberöltő közeli határához jutott a falu társadalma. A foktői tsz 561 tagja közül csak ketten fiatalabbak húsz évnél. Mint a riportból kiderül, hasonló a helyzet egész Bács-Kiskunban, az ország második legnagyobb megyéjében, de alighanem az egész országban is. Látszatra úgy tűnik, a községekben egy-két fanatikus „Bak Sándor” él már csupán, akik nekikeseredetten, verembe esett oroszlánsként vívják a „kilátástalan” társadalmi háború nehéz csatáit. Valóban így festene a helyzet? Attól függ, merről állunk és milyen nézőpontból figyeljük a küzdelmet.

Ma, amikor ismét a magyar falu „elesettségén” keseregünk, eszünkbe sem jut tán, hogy marxista mértékkel mérve csupán arról van itt szó, hogy egy korábbi társadalmi katasztrófa, minőségi változás után még kevés volt az időnk ahhoz, hogy a falu új szocialista társadalmának minden vonatkozásában helyreállítsuk saját egyensúlyát. Megítélésem szerint csak ott és akkor ég a falu, ahol és amikor ez a bizonyos új társadalmi egyensúly politikai, közgazdasági vagy más tényezők miatt — ahelyett, hogy javulna — átmenetileg romlik. Azonban az is igaz, hogy a múlt paraszti élet elemei is jelen vannak még. Ezek naponta, a nap minden órájában rombolják, pusztítják azt, amit eddig építettünk.

Alapvetően igaz az, amit Hatvani Dániel fejteget: keservesen vajúdik ma a magyar falvak társadalma. De hadd tegyük hozzá: minden szülés fájdalommal jár, és csak a fájdalom ismerete teheti édessé, széppé a születő élet örömeit. Ezt társadalmi szinten is igaznak, törvényszerűnek kell elfogadnunk. Azt sem feledhetjük persze, hogy a nehéz szülés olykor súlyos komplikációkat okozhat. Ezért kell most a szocialista falu „szülőágyához” még egy lépéssel közelebb menni. Kijavítanunk azokat a hibákat, melyeket menet közben követtünk el.